

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Besprek fan: Jarich Hoekstra, Willem Visser & Goffe Jensma: Studies in West Frisian Grammar. Selected Papers by Germen J. de Haan. [Review of: G de Haan (2010) Studies in West Frisian Grammar]

Dyk, S.

published in

Taal & Tongval

2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Dyk, S. (2011). Besprek fan: Jarich Hoekstra, Willem Visser & Goffe Jensma: Studies in West Frisian Grammar. Selected Papers by Germen J. de Haan. [Review of: G de Haan (2010) Studies in West Frisian Grammar]. *Taal & Tongval*, 63, 334-338.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

2. Is het verantwoord om per verschijnsel uiterst korte periodes aan te nemen voor de omslag van Nederlands naar Afrikaans? Desideratum: Onderzoek de archivale data, Vroeg Afrikaans en Vroeg Modern Afrikaans op het punt van 'gemengde' periodes, parallelle constructies, enz.
3. Met welke talen stond het Kaapse Afrikaans in contact? Desideratum: Stel aan de hand van de herkomst van de slaven vast, met welke talen (afgezien van het Khoekhoe) het Kaaps Nederlands in contact heeft gestaan.

In de rest van het artikel worden de onderzoeksvragen en de desiderata kort besproken en van voorbeelden voorzien. Op blz. 249 wordt gezegd dat diachroon variatie-onderzoek voor het Afrikaans nog maar in de kinderschoenen staat. Het is zeer jammer dat Hans den Besten ons in 2010 is ontvallen. Hij was de beste kenner van het Afrikaans in het Nederlandse taalgebied, en het best geplaatst om het onderzoeksprogramma uit te voeren dat hij met zijn bijdrage heeft uitgetekend.

Jacques Van Keymeulen (Universiteit Gent)

Jarich Hoekstra, Willem Visser & Goffe Jensma (2010). *Studies in West Frisian Grammar. Selected papers by Germen J. de Haan* (red.). Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins (Linguistik Aktuell / Linguistics Today, nr. 161).

Ter gelegenheid van het emeritaat van Germen de Haan als hoogleraar Friese taal- en letterkunde is een bundeling verschenen van een selectie uit zijn Friese artikelen. Weliswaar een jaar na het afscheid in 2009, maar zoals een Friese uitdrukking het al zegt: "better let as net". Het mooie van zo'n verzamelbundel, boven het geijkte liber amicorum, is, dat de jubilaris en vooral zijn werk erdoor in de volle aandacht komen. In één klap heb je een beeld van het resultaat van een werkzaam leven. Voor de lezer is het handige van zo'n verzameling dat je nooit weer hoeft te zoeken in her en der verspreide en soms misschien schimmige bronnen. Binnen de frisistiek heb ik zo bijvoorbeeld vaak en met vreugde gebruik gemaakt van de bundels met het werk van Klaas Fokkema (1969) en Dietrich Hofmann (1989). Het enige bezwaar dat je mogelijk tegen een dergelijke bundel zou kunnen hebben, is, dat het om ouwe kost gaat, maar dat is hier ook nog maar ten dele het geval. Dat wil zeggen, alle stukken zijn inderdaad al eerder gepubliceerd, maar de oorspronkelijk niet-Engelse artikelen zijn voor deze gelegenheid vertaald, zodat alles nu ook voor een breed publiek beschikbaar is.

Het aantal vertaalde stukken vormt overigens maar een derde van het totaal van achttien opnieuw uitgegeven artikelen. De Haan is altijd een sterk

pleitbezorger geweest van publiceren in het Engels, en dat scheelde hem nu in de hoeveelheid werk, want hij zorgde zelf, op één uitzondering na, voor de vertaling. Van die zes vertaalde artikelen is oorspronkelijk maar één geschreven in het Fries; de overige vijf verschenen eerder in het Nederlands. In het boek wordt slechts gerept van “translation”, maar dat lijkt de waarheid toch niet helemaal te dekken. Althans, het hoofdstuk 6, “the imperativus-pro-infinitivo”, heb ik eens gelegd naast het origineel, dat in 1990 verscheen in themanummer 3 van dit tijdschrift, en dan zie je toch wel kleine verschillen. Om te beginnen in de titel, waarin het adjectief “Friese” verdwenen is. Maar er zijn ook aanvullingen, en die zijn doorgaans verbeteringen. Zo zijn op bladzijde 142 voorbeeldzinnen toegevoegd, hebben de voorbeelden van gapping op bladzijde 145 een doorstreping gekregen, zag ik op pagina 147 een kleine verduidelijkende toevoeging “a selection of COMP” en werd op bladzijde 150 voorbeeldnummer (43a) terecht verbeterd in (43b). Op pagina 143 is nu een noot toegevoegd met de mededeling “see Williams (1978)”, maar deze aanvulling sterft dan weer meteen in schoonheid, want de bibliografische verwijzing is aan het eind van het boek in de 22 bladzijden tellende afdeling “references” niet terug te vinden.

Uit een afkorting als “COMP” is al op te maken dat De Haan dus niet heeft geprobeerd om de stukken aan te passen aan nieuwere theoretische inzichten of conventies. In hun inleiding beweren de drie uitgevers dat slechts één artikel stamt uit de tijd voor 1991, het jaar dat De Haan in Groningen benoemd werd, maar daarmee geven zij er blijk van dat tellen niet hun sterkste punt is. De hoofdstukken 6 en 11 stammen uit 1990, hoofdstuk 16 is van 1988, en de hoofdstukken 7 en 6 nog weer uit de beide jaren daarvoor, zoals trouwens in de “acknowledgements” op de bladzijden 178-179 ook allemaal keurig vermeld staat. Dat die stukken al weer relatief bejaard zijn, merk je naast de hier en daar wat andere terminologie ook aan de argumentatie. Zaken die voor de syntactische gemeenschap indertijd gesneden koek waren, en dus verreweg impliciet konden blijven, had de lezer van nu eigenlijk wel liever even genoemd of uitgelegd gezien. Dat maakt dat men de verkeerde indruk zou kunnen krijgen dat er hier en daar wat gemakkelijk en snel stappen gezet worden. Onzorgvuldig wordt het ook nooit. De Haan is een preciese en consequente redeneerder, die zaken op een systematische manier uiteen weet te rafelen. Een heel mooi voorbeeld daarvan is hoofdstuk 9, over “the third construction”.

Hoewel Friestalig van huis uit, heeft De Haan geen opleiding tot frisist gehad. Vanuit een medewerkerschap voor syntaxis aan het Utrechtse instituut voor Algemene Taalwetenschap begon hij zich te interesseren voor de syntaxis van zijn moedertaal. Die syntactische specialisatie heeft duidelijk zijn sporen in de bundel nagelaten: maar liefst acht hoofdstukken bestrijken direct de zinsleer. Daarvan loopt hoofdstuk 3 er een beetje uit, niet alleen omdat het een voor een handboek (Munske 2001) geschreven overzichtsartikel is, maar

ook omdat het het Oudfries tot onderwerp heeft. Met uitzondering van een hoofdstuk over verbogen voegwoorden, als in ... *datst komst*, '... dat (je) komt', stellen de overige syntactische hoofdstukken het werkwoord centraal. Aan bod komen zaken als de *en*-plus-imperatief-constructie, werkwoordclusters, de distributie van de twee verschillende infinitiefuitgangen in het Fries (*-e* en *-en*) en verplaatsingen van al dan niet finiete werkwoorden. Daarmee komen we wat mij betreft ook bij het hoogtepunt van het boek, in 2001 in het *Journal of Comparative Germanic Syntax* verschenen onder de prachttitel "more is going upstairs than downstairs". Het gaat over het verschijnsel dat in het Fries in sommige gevallen in ingebedde zinnen de persoonsvorm niet achteraan hoeft te staan, maar ook wel op de tweede positie mag verschijnen. Het stuk paart een minutieuze beschrijving aan een originele analyse, en hoort wat mij betreft zonder meer thuis in de top tien van beste Friese taalkundige artikelen.

Het ligt in een tijd van steeds meer voortschrijdende specialisatie misschien niet zo voor de hand, maar De Haan heeft meer pijlen op zijn boog gehad dan alleen syntaksis. Hij heeft zich bijvoorbeeld ook bezig gehouden met fonologie, in de bundel gerepresenteerd door drie artikelen. Al uit zijn Utrechter tijd dateert een bijdrage over rekking van een genasaleerde vocaal, als in *geunst* -[ö:ⁿ]- 'gunst'. Ten aanzien van syllabische consonanten neemt hij een tegendraads standpunt in door niet uit te gaan van schwa-deletie, maar juist van schwa-epenthese. Niet minder afwijkend was zijn voorstel om de Friese monoftongen niet symmetrisch in te delen in negen korte en negen lange, maar om een aantal fonetisch korte klinkers toch als fonologisch lang te beschouwen, zulks op fonotactische gronden.

Het Fries staat al heel lang onder invloed van het Nederlands. Nederlandse woorden worden overgenomen, en naar sommigen beweren ook grammaticale regels. In een aantal bijdragen laat De Haan zien dat dat toch anders ligt dan als het oppervlakkig lijkt. Hij opteert voor de mogelijkheid van een interne verandering in het Fries, en wijst op het feit dat Friese kinderen met een zodanig groot Nederlands taalaanbod geconfronteerd worden dat dat mee begint te spelen in de vorming van hun Friese grammatica. De veranderingen zijn daarmee data-georiënteerd, en niet ingegeven door het grammaticale systeem. De relatief geringe taalkundige afstand tussen het Fries en het Nederlands speelt daarbij uitdrukkelijk een rol.

Een kenmerk van De Haans werk lijkt me, dat het niet meteen onbekende terreinen exploreert, maar dat het eerder aansluit bij bestaand wetenschappelijke debat. De Haan reageert graag op anderen, en hij doet dat soms op een zodanige wijze dat anderen weer reageren op De Haan. Dat geldt misschien nog het minst voor zijn hoofdwerkzaamheid, het onderzoek naar de syntaksis van het Fries, maar ook dat lijkt geïnspireerd door zijn verzet tegen de op een gegeven moment wijd verbreide opvatting dat de Friese syntaxis niet of nauwelijks af zou wijken van de Nederlandse. Zie hierover vooral De Haan

(1987), dat in de bundel overigens niet opgenomen is. Binnen de syntaxis neemt hij dan weer een minderheidspositie in door voor werkwoordcusters in plaats van een syntactische afleiding een lexicale analyse voor te staan. Toch lijkt De Haan eigenzinniger als hij buiten zijn eigenlijke specialisatie treedt. De inleiders van de bundel waarderen dit positief, door te stellen dat “by his programmatic and provocative style he also inspired many people to reactions and to further investigation of these and other matters”. Dat “many” lijkt me gezien de grootte van het vak überhaupt wat overdreven, net zoals je tegen zou kunnen werpen dat bij een wat meer genuanceerde behandeling van de kant van De Haan zulke reacties niet nodig geweest zouden zijn. Zo corrigeerde Versloot (2004) mijn inziens terecht het door De Haan opgeroepen beeld (hoofdstuk 2) als zou het middeleeuwse Fries onjuist als Oudfries aangeduid worden, omdat het op grond van taalkundige kenmerken aan zou sluiten bij de overige westgermaanse talen in hun “middel”-stadium. En evenzo was het op goede gronden dat Visser (2003) de traditionele symmetrische indeling van de Friese monoftongen bleef verdedigen. De Haan lag toch al vaker met Visser in de clinch. Hoofdstuk 16, over de relatie tussen rekking en nasalisatie, was al een reactie op Visser (1985), maar Visser (1991) bleek bepaald niet overtuigd. Het is overigens opvallend dat hoofdstuk 15, De Haans vernietigende bespreking van het grote taalsociologische onderzoek van Gorter & Jonkman (1995), wel onweersproken bleef.

Zo geeft deze bundel van alles wat, en biedt daarmee een mooie kennismaking met allerlei aspecten van de Friese taalkunde in brede zin. Voor degenen die zich op de hoogte willen stellen van de eigenheden van de Friese syntaxis is hij zelfs onmisbaar. Nog een opmerking tot besluit. Het is opvallend dat de stroom bijdragen na het jaar 2001 stokt. Dat zal te maken hebben met De Haans benoeming tot decaan. Ik wil er niet aan twijfelen dat dat tot zegen van de Groninger letterenfaculteit geweest is, maar voor een, mondiaal gezien, mini-vakgebiedje als de Friese taalkunde heeft zo’n promotie toch wel serieuze nadelige gevolgen. Men mag hopen dat De Haan, nu hij de handen weer vrij heeft, de inspiratie (en gezondheid!) mag vinden voor een kleine inhaalslag.

Siebrén Dyk (Fryske Akademy, Leeuwarden)

Bibliografie

- Fokkema, Klaas (1969). *Nei wider kimen. Kar út syn forsprate skriften*. Grins, Wolters-Noordhoff.
- Gorter, Durk & Reitze J. Jonkman (1995). *Taal yn Fryslân op ‘e nij besjoen*. Ljouwert, Fryske Akademy.
- Haan, Germen de (1987). De syntacticus als frisist. In: Siebrén Dyk & Jarich Hoekstra (red.). *Ta de Fryske syntaksis*. Ljouwert, Fryske Akademy.

- Hofmann, Dietrich (1989). *Gesammelte Schriften II: Studien zur Friesischen und Niederdeutschen Philologie*. Hamburg, Helmut Buske.
- Munske, Horst H. et al. (red.) (2001). *Handbuch des Friesischen / Handbook of Frisian Studies*. Tübingen, Niemeyer.
- Versloot, Arjen P. (2004). Why Old Frisian is still quite old. In: *Folia Linguistica Historica* 25, 253-298.
- Visser, Willem (1985). Ta de nasalearring yn it Frysk. In: *Tydskrift foar Fryske Taalkunde* 1, 33-49 en 69-89.
- Visser, Willem (1991). Jitris: nasalearring en rekking. In: *Tydskrift foar Fryske Taalkunde* 6, 28-37.
- Visser, Willem (2003). Lange en koarte ienlûden yn it Frysk: in reaksje op De Haan 1999. In: *Us Wurk* 52, 130-154.

Mathilde Jansen (2010). *Language change on the Dutch Frisian Island of Ameland. Linguistic and sociolinguistic findings (Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam)*. Utrecht, LOT (Dissertation Series 240).

In het proefschrift van Mathilde Jansen worden sociolinguïstische vragen en concepten die naar voren komen uit eerdere studies over dialectverlies in Nederland en Vlaanderen (p. 8) toegepast op de Amelander taalsituatie. Het Amelander dialect wijkt af van veel andere Nederlandse dialecten doordat de druk van het Standaardnederlands juist niet geleid heeft tot dialectverlies op de schaal die beschreven is voor andere dialecten. De zoektocht naar verklaringen voor het uitblijven van vergaand dialectverlies is een van de interessante taken waarvoor Jansen zich gesteld ziet.

Het onderzoek richt zich op de grammatica van het Amelands. Er zijn zes fonologische en zes morfologische variabelen geselecteerd, waarbij de hypothese is dat beide niveaus aan dialectnivellering onderhevig zijn. Wat de dialectkenmerken als zodanig betreft, speelt het onderscheid tussen postlexicale en 'gelexicaliseerde' regels een rol. De verwachting is dat gelexicaliseerde regels vatbaarder zullen zijn voor dialectverlies dan postlexicale regels. Een andere hypothese is dat er zich, gezien de specifieke eilandsituatie, dialectnivellering zal voltrekken in de richting van de standaardtaal, maar niet in de richting van de Friese dialecten die op het vasteland gesproken worden. Daarnaast zijn er drie puur sociolinguïstische hypothesen, waarbij verwacht wordt dat attitude, integratie in de lokale gemeenschap en sekse bepalend zijn voor de mate van dialectgebruik.

Nadat in het tweede hoofdstuk de hypothesen naar voren zijn gebracht, volgt in hoofdstuk 3 onder meer een korte bespreking van de geschiedenis en de sociaal-economische toestand van het eiland. Het gaat hier over een onderzoeksgebied met een bijzonder karakter, waardoor we resultaten vin-